

כנסת אלהים

סוף

מענה ר' ישיב חמה דבר עצב יעלה אף, שלמה המלך ע"ה יזהיר בכתוב הזה על האדם לגדל נפשו ולהרגיל טבעו ולשוננו במענה רד, כי המענה הרך ישקט ויניח בעם הכועס, והדברים המעציבים, שהם בהפך מענה רד, הם יולידו הכעס והחמה. דבר ידוע כי הדבור יש לו כח גדול הן לטוב הן להפכו, והוא עיקר היות האדם כסרי הזה שהוא עיקר האילן, ומזה אמר הכתוב: ויהי האדם לנפש חיה², באורו שעיקר היות האדם בשביל נפש חיה שהוא הנפש המדברת, וכן תרגם אונקלוס: לרוח ממללא, ועל כן נקרא הדבור פרי, והוא שכתוב: בורא ניב שפתים³, כי הדבור פרי שפתים, ומה שיחס הכתוב הדבור לבורא יתעלה⁴, מפני שהדבור הוא נאצל מכת השכל שהוא מצד הנפש המדברת שבאדם, כי הבחמות שאין להם שכל אין להם דבור, ועם הדבור יש לו לאדם יתרון על

שאר בעלי חיים, והוא שכתוב: מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמו⁵, ויש בדבור שני דרכים, דרך החיים ודרך המות, והוא שכתוב: מות וחיים ביד לשון ואזהבה יאכל פריה⁶, וזה אזהרה למי שהוא בעל דברים, או בדברי תורה ועניני המצוות שהוא דרך החיים, או בלשון הרע ושאר העבירות התלויות בדבור שהוא דרך המות, ובא שלמה המלך עליו השלום ואמר: כי לפי רבוי דבריו בדרך הטוב יהיה פרי קודש תלולים לה⁷, ויהיה לו שכר טוב, הרבה, ולפי רבוי דבריו בדרך הרע יהיה פריו מר ורע ויהיה לו עונש הרבה, ומפני שהדבור הוא עיקר גדול באדם להושיע נפשו וגופו או להאבדו, בא שלמה ולמד דעת את העם שיהיו מתחזקים במדה זו של מענה רד, כי הוא ישיב חמה, ואפילו חמת המלך שכתוב: חמת מלך מלאכי מות⁸, ומה יהודה⁹ בן יעקב החזיק במדה הזאת שדבר ליוסף בלשון רכה, ועל כן השיב חמתו שהיה מראה להם שהוא כועס על דבר הגביע, וידוע כי לא היה ראוי כעס ליוסף המעליל אותם בענין הגביע כי אם ליהודה ויתר אחיו הנקיים שהיו מתנצלים ולא שוה¹⁰, להם, ואף על פי כן היה יהודה חכם גדול וגבור בגבורת הגוף ובגבורת הנפש שכבש את יצרו ולא כעס, אע"פ שהיה ראוי להם לכעוס ראה יהודה כי עתה לא היה מקום לכעוס אבל היה צריך למענה רך כדי להשיב חמת האדון יוסף, ועל כן נגש אליו להתוכח עמו ורצה לגלגל הענינים כולן שאירעו להם עמו עד עתה, וכוח לשלשה דברים, לדין, לפיוס, ולמלחמה, והוא שכתוב: (יה) ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באדני אדני ואל יחזר אפך וייוודד כי כחך כפרשת, מצינו

"ויגש אליו יהודה" וגו' - כתיב "מים עמוקים עצה בלב איש" (משלי כ ה), לבאר עמוקה מלאה צונן והיו מימיה צוננין ויפין ולא היתה בריה יכולה לשותות הימנה, בא אחד וקשר חבל בחבל ונימנה בנימנה משיחה במשיחה ודלה הימנה ושתה, התחילו הכל דולין הימנה ושותין, כך לא זו יהודה משיב ליוסף דבר על דבר עד שעמד על לבו.

(בראשית רבה צ ד)

וכותינו מאפיינים את עמידתו של יהודה מול יוסף, במובן הפשוט, עמידתו של יהודה מבטאת מסירות נפש ונאמנות, כלפי בנימין וכלפי יעקב, זהו מהפך ביחסם של האחים - עד עתה הם סרבו להכיר ביחסו וחמיווד של יעקב כלפי יוסף, וכעת יהודה מגלה אחריות כלפי בנימין, מתוך הכרה בחשיבותו בבית יעקב.

אבל רכותינו במדרש זה מחדשים נקודה אחרת, המדרש מדבר על ניסיונו של יהודה לרדת לשורש הדברים, לגעת בעומק ליבו של שליט מוצרים, לחשוף את הנקודה הנסתרת הטמונה בפנים, יש כאן באר עמוקה עם מים זכים, שצריך להגיע אליהם, לחשוף אותם ולדלות אותם, יהודה אמנם אינו יודע שהוא הולך לגלות את יוסף, אבל הוא מנסה לחתור לעומק, לרדת עד לשורש ולמקור, יהודה מוכן לרדת עד השיתין, ולפצח את מה שנמצא בעומק הנסתר והעלום.

(2)
ויגש אליו
באחד

וישבו לאכול לחם

עד עתה היחס אל יוסף מצד יהודה, בתור נציג האחים, היה יחס של הרחקה. האחים גילו כלפי יוסף קנאה, משמע שהבינו כי מדובר בעניין משמעותי, וכי החלומות של יוסף הם דבר שיש בו ממש. האחים מזהים אצל יוסף נקודה שמאיימת עליהם, מטלטלת אותם ומנסה להשתלט עליהם. יוסף תובע מלוכה ושליטה, והם בתגובה מרחיקים אותו, מנסים שלא להכיר בו. יחסם זה של האחים מתחדד במעשה שלהם מיד לאחר המכירה - "וישבו לאכול לחם" (לו כה). ביטוי זה משקף ריחוק חזק מאוד, אך עוד יותר מזה - אולי זו מטרת האחים. ייתכן שהם אינם יושבים לאכול לחם למרות זריקתו של יוסף לבור, אלא כתוצאה ממנה. הם רוצים להרחיק את יוסף, להסתיר אותו ולשכוח אותו.

(3)
נ

להשאיר את יוסף לא נודע

יוסף, מצידו, מנסה כל הזמן לתבוע שלטון, אך אינו מצליח לגמרי. הוא מנסה לבוא לידי ביטוי ולהופיע בעולם, והקדוש ברוך הוא אכן משפיע עליו חסד, אבל בכל מקום שאליו הוא הולך - הוא נמצא בבור. אם זה הבור שהאחים זורקים אותו אליו, ואם זה בור הכלא של פוטיפר. בכל מקום מבקש יוסף להשפיע, להאיר, לגלות את היסוד המלכותי, אבל עם כל היותו "איש מצליח" (לט ב) - הוא מתגלגל מבור אל בור.

מה היה קורה אילולא יהודה היה נעמד מול יוסף? האם החלומות היו מתגשמים? נראה שכן. האחים השתחוו ליוסף בכל מקרה. החלומות התקיימו הן מצד יוסף, שתמיד ראה את עצמו במעמד של מלכות, והן מצד אחיו שהשתחוו לו. סביר שגם יעקב היה משתחווה לו בסופו של דבר, כפי שאומר המדרש, שיכול היה הקדוש ברוך הוא להוריד את יעקב מצרימה בשלשלאות של ברזל. החלום הוא אמת, הוא נבואה, ולכן בוודאי הוא היה מתגשם. אם כן, מה חידש הנאום של יהודה, מה היה מתרחש בלעדיו? במקרה זה החלום אמנם היה מתגשם, אבל האחים לא היו מכירים בזה. הם היו משתחוים, אבל מבחינתם זו הייתה השתחוות

לשליט מצרים, "כי כמוך כפרעה". הנקודה האלוקית הייתה נשאת נטוורת ועלומה, והאחים היו חושבים שזו מלכות אנושית, מלכות פרעה. "ונראה מה יהיו חלומותיו" (לו כ) - אומרת רנח הקודש לפי המדרש תנ"כא ברש"י: אולי האחים לא יראו זאת, אך רוח הקודש תראה. מצד האמת, החלומות יתגשמו.

זו הייתה עמדת האחים עד עכשיו, להסתיר ולהרחיק. הם העדיפו להשאיר את נקודת האמת של יוסף בעילומה. אם יש לפנינו מציאות בלתי מופצחת, עלומה, לא בהירה - מוטב שתישאר כך. יהודה יכול היה להמשיך את המגמה הזו, ולהשתחוות ליוסף מבלי להיחשף ליסוד האלוקי שבו. כך יוסף כמעט ונמחק.

2

גילוי האמת

"ויגש אליו יהודה". יהודה מחליט לרדת אל מקור הדברים, עד השורש ועמוק, להעמיק ולחפש את הנקודה הנסתרת והעלומה. הוא מחבר חוט לחוט ומשיחה למשיחה כדי להעלות את המים הצוננים מתחתית הבור. אמנם אין הוא יודע את מי הוא עומד לגלות, אבל הוא נחוש לגלות את האמת. יהודה חושב שהוא משתחוה לפרעה - ומגלה שהוא משתחוה ליוסף. הוא חושב שהוא משתחוה לשקר - ומגלה שהוא משתחוה לאמת. לולא גילוי האמת הזאת, היו האחים יכולים לחזור לביתם ולשכוח מכל העניין; אבל עכשיו הם יודעים למי הם משתחוים, הם יודעים שהם עומדים מול הנקודה האלוקית. יהודה מתוודע למציאות האמיתית, הוא מצליח לחשוף את היסוד האלוקי.

גילוי מלכות שמים

כמו אצל יוסף, כך גם כאשר למלכות ה' בעולם. אי אפשר להוציא את הקדוש ברוך הוא מהמציאות, אבל כפי שזרקו את יוסף אל הבור, אפשר "להוציא" את הקדוש ברוך הוא מהתמונה בדרכים עדינות ומתוחכמות. אפשר להתעלם ממנו ולא להכיר בו. כשחיים מתוך הכרה בקדוש ברוך הוא בתור מלכו של עולם - זה מאיים, ההכרה הזאת דורשת מהאדם להירתם ליסוד האלוקי, לחיות תחת שליטתו המלאה. היסוד הזה רוצה לסטל את החיים, בעוד האדם רוצה לחיות את חייו ואת עולמו, לבצר לעצמו מרחב חיים שבו יוכל להתנהל בצורה עצמאית. כל רצונו הוא "לאכול לחם", הוא רוצה חופש ובחירה, מבלי לחיות כל העת בצילו של הקדוש ברוך הוא.

תפקידנו הוא להכיר באמת, הנוכחות האלוקית קיימת בעולם בלאו הכי, והשאלה היא אם אנחנו מכירים בה, אם אנו מתוודעים אל היסוד האלוקי שבעומק המציאות. אנו משתחוים לקדוש ברוך הוא על כל פנים; מה שנדרש מאיתנו הוא להסיר את הווילון, את המסך שמשכיח את אותה אמת.

יהודה חופר וחופר כדי להגיע לנקודה הפנימית, לשורש העמוק, וכך הוא מגלה ש"אני פרעה" הוא רק לבוש. אולי הלבוש הזה הוא הבור העמוק ביותר - מלכות פרעה מסמלת את ההתבצרות האנושית הגדולה ביותר, ומבטאת יותר מכל את הכפירה במלכות ה' והניסיון להסתירה. יהודה מצליח להסיר את הלבוש, ולהתקרב אל הנקודה הפנימית שמאחורי ההסתרה הזאת. הוא יורד עד שורש השורשים, חושף את ההופעה האלוקית, ומסיר את הפרגוד מעל יוסף הצדיק.

ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו (מה, ג)

פרש"י מפני הבושה, וכונתו כנראה להוציא מהפירוש דנבהלו מפני הפחד דינקם מהם ולא חשבו על זה עד מה שנאמר בפרשת ויחי דאמרו לו ישטמנו יוסף והשיב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו וזה דוקא אחר שלא קרבם אחר קבורת יעקב כפרש"י שם על מש"כ ויראו אחי יוסף כי מת אביהם אבל בבאן לא ה' פחד ומורא אלא בושה וצריך להבין על

איזה בושח התכוון רש"י ולכאורה אין לומר דהבושה בא על עצם המכירה
דהלא יוסף המשיך ואמר להם גשו נא אלי ויגשו ופרש"י דראה אותם
נסוגים אחור אמר עכשיו אחי נכלמים קרא להם בלשון חבה ואמר להם
שוב אני יוסף אשר מכרתם אותי מצרימה ואם הבושה בא בגלל המכירה
למה הזכיר זאת יוסף אם רצה לקרבם, וכשפ"א איתא פירש מחודד דאשר
מכרתם אותי היינו יישר כוחכם שמכרתם אותי כענין דרשת חז"ל בשבירת
הלוחות דנאמר שם אשר שברת יישר כחך ששברת ושפ"י.

אבל לי נראה דכאן הבושה בא דאחיו נתביישו על מה שלא הכירו את
צדקת וקדושת יוסף דאף שהי' חי כמה שנים במצרים בערות הארץ הי'
צדיק יסוד עולם והלא נאמר ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו והיינו
דלא עלה על דעתם מה שנאמר בפרשת שמות ויוסף הי' במצרים ופרש"י
הוא יוסף הרעה את צאן אביו והוא יוסף שהי' במצרים ונעשה מלך ועמד
בצדקתו, ומה שלא הכירו את יוסף ונתביישו בקדושתו היינו משום שיוסף
הנא המסתיר את עצמו ומקדש שם שמים בסתר ועל זה נקרא צפנת פענח
ולפי פשוטו הי' צריך להיקרא פענח צפנת דהיינו מגלה צפנות אלא דהוא
נשאר צפנת גם לאחר שמפענח וגם כיעקב אבינו מצאנו דאמר "ויאמר
ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי פניך כי עודך חי" ופירש
המילים כי עודך חי איתא בספרים דהיינו ברוחניות ועודך חי בקדושתך
דעל זה אמר להלן ראות פניך לא פלתי דהיינו פנים של צדיק.

וזהו ג"כ הבאור בפשטות על מה שנאמר ויפל על צואריו ויבך
ופרש"י אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו שהי' קורא את שמע
והקשו הכל דא"כ למה לא קרא אז יוסף את שמע אלא דיוסף אינו מגלה
בחיצוניות את קבלת עומ"ש דהכל אצלו בפנימיות לבו ולא מסית דעת
מעול מלכות שמים, וע"ז נאמר ולא יכול יוסף להתאפק והיינו דהי' רוצה
באמת להסתיר את עצמו עוד יותר ובא הרמז בזה במה שנאמר ולא יכלה
רעוד הצפינו דאלמלא יכול הי' מצפין עד שיתוקן חטא המכירה לגמרי
והיתה הגאולה אלא דכל כך גברה דברי יהודה כי איך אעלה אל אבי שלא
יכול עוד להתאפק ולהצפין, ואותו הבושה שסכלו אחיו באמרו אני יוסף
נסבול כפי דברי המדרש בשעה שיתגלה הקב"ה לעתיד ויאמר אני ד'
דנכיר אז כמה קדושה הי' טמון ונעלם בהבריאה ולא שמנו לב על זה ואוי
לנו לאותה בושח.

ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה וגר' (מה, ה).
הנה הפך הדבר, ותחת כי אחיו יבקשו את פניו של יוסף ויפייסו אותו על מכרם
אותו לעבד, הנה הוא עומד עליהם והוא המפייס אותם, וכן מצינו לעיל בפסוק ב',
ויתן את קולו בבכי, ואמרו במדרש (בר"ר צג, יג), שבכיה זו היתה פיוס לאחיו,
נורא מאוד עד היכן היתה מגעת מדת המשפט אצל יוסף, צריכים לדעת שכשם
שיש שולחן ערוך בשביל עושה העול, כן יש שולחן ערוך שלם לזה הנפגע
מהעול, איך להמנהיג עם עושה העול, אצלנו אנו כשאחד עושה לנו רעה, ואם
אפילו בשוגג עשה, כי היה סבור למשל שכן צריך לעשות, הלא גרגזו ונכעסו
עליו עד מאוד, באין כלל מעצור לרוחנו, חושבים אנחנו אז כי כבר הותר דמו
בכל וכל, מאחר שהלה הרי עשה לי רעה, אבל לא כן הוא הדבר באמת, ולכל
יש דין ומשפט, יוסף עשה חשבון עם עצמו וחשב כי אולי הוא באמת האשם
בכל, אולי על ידי פשיעתו גרם הוא שטעו בו אחיו, וא"כ אפשר שהוא הגורם
בכל הצער של האחים, כי עשה מעשה בלתי נכון שהביא להם כל הצער הרב
הזה, וע"כ הלך הוא בצדקתו, והוא פייס אותם, מבהיל מאוד, והרבה לימודים
לנו מזה.

נטילת אחריות

מעשה בהגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, שפעם יצאה בתו לחצר, וראתה את אביה שואב מים מבור המים עבור שני ילדים שהמתינו בסמוך לו, בכל פעם שואב

הרב מעט בדלי כפי כח הילד, והילד מוליך הדלי לביתו ומריק לתוך החבית, וחוזר לבור המים לקבל מאת הרב דלי נוסף.

תממה הבת ושאלה: "אבא, כלום נהיית שואב מים?"

השיב הרב: "ראיתי את הילדים מתכופפים לתוך הבור ומסתכנים. לשאלתי, השיבו שאביהם חולה, אמם יולדת, ואין בביתם כסף לשלם לשואב המים. חלצתי את התפילין ואני ממלא להם ככל שיוכלו שאת, עד שתתמלא החבית."

חזרה הבת ושאלה: "ומה יאמרו הבריות? וכי זהו לפי כבודך?"

השיב הרב מיניה וביה: "ומה יאמרו בשמים? - יושב הלה וסועד פת שחרית ובמנוחה, וילדי ישראל בני עניים מסכנים נפשם להביא טיפת מים לאביהם החולה ואמם היולדת..."

הרי לנו דוגמא לדרכם של אנשי מעלה, שבכל דבר רואים הם תביעה על עצמם המחייבת אותם לפעול ולתקן. ואינם משליכים את האחריות על אחרים.

בשלי הסער הזה

עומדים אנו בערבו של היום המר והנמהר, תשעה באב, ושומה עלינו לא רק להתאבל אלא אף להתבונן, לערוך חשבון הנפש לפשפש במעשינו ולחזור בתשובה. שהרי אמרו חז"ל (ירושלמי יומא ה' ע"א):

"כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו מעלין עליו כאילו הוא החריבו".

לא זו בלבד דהוי כאילו חרב בימיו (כשגור בפי הבריות) אלא מעלין עליו כאילו הוא החריבו. ואם עלינו להרגיש כאילו אנו אלה שהחרבנו את בית המקדש, ודאי שעלינו לפשפש במעשינו ולתקן את רוע מעללינו.

שהרי כשאמרו חז"ל "מעלין עליו כאילו הוא החריבו", קל מאוד להצביע על אחרים ולהוציא את עצמנו מן הכלל. כך רגילים אנו תמיד, לראות את חסרונם של אחרים ולתלות בהם את כל פגעי הדור ולראות תמיד את מעלת עצמנו. אך לא כן דרך התורה. כאשר עמד נתשול שבים לשבור את הספינה עמד יונה הנביא ואמר בשלי הסער הזה! יונה הנביא, נביא ה' צדיק וקדוש, נמצא הספינה עם קבוצה של נכרים, ברור כשמש שהיה קדוש ונשגב מהם אלף ידות, ואעפ"כ יודע הוא בשלי הסער הזה.

חזקת
דניאל
ס' ינאין
המחריבו

חזקת
דניאל
ס' ינאין
המחריבו

5

ובגיתין (ג"ח ע"א) מסופר:

10
מ
"ת"ר מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עיניים וטוב רואי וקוצותיו סדורות לו תלתלים הלך ועמד על פתח בית האסורים אמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל העבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו אמרו לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל ומנו ר' ישמעאל בן אלישע."

ויש לתמוה מה ראה ר' יהושע בן חנניא בדבריו של ילד זה שהביא אותו להתפעלות גדולה, מה ניצוץ של גדלות שמע בתשובתו עד שבטח בו שיהיה מורה הוראה ומנהיג בישראל.

ונראה בזה, דהנה יש לעיין בפסוק זה שבניסוחו ולשונו יש סתירה מיניה וביה, "הלא זה ה' חטאנו לו", אנחנו חטאנו, ושוב כתיב "ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בקולו", הם אשר לא אבו ללכת בדרכיו ולא שמעו בקולו.

16
ונראה דיש ללמוד מדברי הנביא דבכל שעת פורעניות, בכל שעה שאנו מזכרים ומחייסרים, קודם ויש לפשפש במעשינו לפני שאנו מצביעים על אחרים ומאשימים אותם. כי תמיד קל יותר להאשים אחרים ולתלות בהם את כל תחלואינו מאשר לפשפש במעשינו אנו ולבדוק את בדק בתינו, כמה קל היה לתינוק זה בשעת הגזירה להצביע על אחרים, למצוא אותם אשמים ולתלות בהם את הקולר, מלכות רומי הרשעה מצד אחד, הצדוקים והבייתוסים שהרימו ראש לקצץ בנטיעות להפוך את הקערה על פיה, ובתווך הבריונים שפרקו עול חכמים והביאו אסון על כל העם.

אך לא כך הוא עושה. הלא זה ה' חטאנו לו. בשלנו הסער הזה! אנו חטאנו, ועלינו לחזור בתשובה. ורק אח"כ ממשיך הוא ואומר, "ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בקולו".

חנ הנחגה של גדלות! גדלות ברוח וגדלות בנפש, וזה דרכם של גדולי ומנהיגי ישראל. זה הדרך שלמדנו מחז"ל שבכל עיסוקם בחורבן ביהמ"ק הוכיחו אותנו וייסרו אותנו בשוטים. בעוונותינו שרבו חרב הבית וגלו ישראל מעל אדמתם!

31
לשמע תשובה זו אמר ר' יהושע "מובטחני בזה שיהיה מורה הוראה בישראל!"

46
ושב לתקונו. הינו כי תחת מצשיהם אתו היה אף להרע רק כי אחר כך הוא יתברך גלגל על ידם טובתו אי לזאת הוסיף ואמר ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה. כלומר הלא כפי הנגלה עתה עיני כלם רואות ושכל לב יודע ויפיד כי אף ה' יתברך הוא שהסב כל זאת ולא אתם.

משה (ח) ממש לשר גדול שהיה לו אבן ספיר יקר מאד ונפל איזה פחת על פניו מלמעלה כמו בקע או חריץ משהו. ונתיצץ השר עם בעלי מלאכות תיודעים מלאכת אבנים יקרים ולטישתם אם ימצאו לו תקון אמרו גם בשיחזון יהיה נשאר רשם משהו עד כי בא אמן אחד חכם ומבין מאד ואמר לו איצחק. הנה האבן הלז גם כי הוא יקר ונכבד גם עתה אכל הלא עוד יותר יתחשב באם אנחנו בפתוחי צורות מזהירות מאשכולות וציצים ופרחים ואפתח עליו שמך המפאך. ודע כי ראשית מלאכתו יהיה מאותו החריץ כי ממנו ימשכו קני הציור האלה לירכותיה סביב אשר המחלט הוא כי האבן שהוא הפחת והגרעון שגפול בו הוא היה הסבה להרבות חשיבותו כי אחרי תקונו ככל הפרטים האלה יהיה יקר ומאכלל שבע על יקרתו קדם.

הנמשל בן ממש מקרה דוד המלך עליו השלום עם פת שבע. אשר רבותינו ז"ל אמרו (עבודה זרה ב) לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה ליחיד, כלומר מאת ה' היתה זאת למען יהיה הוא המורה תשובה ליחיד. ומעתה היה חשיבותו אחר ששבע, יתר מאד במקדש. כי עם תשובתו פתח פתח ויבואו לכל השבים להורות לפניהם דרך תשובה. עד שאין צורך לכל הטוב הוא שצשה בעולם עם זאת. וזה מה ששאל לדוד המלך עליו השלום עשה עמי אות לטובה שלא הספיק עצמו במה שמחל לו אכל בקש עוד שייתברך ויתודע טוב מצשהו שהוא היה לאות ולמופת להורות תשובה ליחיד וזהו עשה עמי אות לטובה. וזהו על דרך זה ממש היה ענין מה שקרה לשבטי יה בדרך מכירת יוסף כי גם היא היתה סבה מאתו יתברך למען הביא יעקב וכל זרעו למצרים וכבודו.

41
וזהו שאמר אליהם יוסף ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מברתם אותי הנה כי למחיה שלחני אליהם לפניהם כו' להחיות לכם לפליטה גדולה. ולכל יאמרו בלבם כי עם כל זה היה ענינם אף על דרך הדבר שנתקלקל

חורבן שלישי לא יהיה!

"אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם, אנכי ארד עמך... ואנכי אעלך גם עלה" (בראשית מו, ג-ד). יעקב היה ירא לרדת למצרים, הוא חשש שמא ישקע זרעו בחמישים שערי בטומאה של מצרים. לפיכך הקב"ה הבטיחו "אנכי אעלך גם עלה". ההבטחה "כי לגוי גדול אשימך שם", רומזת להבטחה שהבטיח הקב"ה לאברהם "ואעשך לגוי גדול... ונברכו בכך כל משפחות האדמה". ומהו גוי גדול? אין הכוונה לגדול בכמות, אלא כמ"ש בספר דברים "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו, ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים וכו'" (דברים ד, ז-ח). קרבת אלהים וקבלת תורה היא גדלותם של ישראל.

חז"ל אמרו ששיתף הקב"ה שמו בישראל. משל למלך שהיה לו פלטרין גדול ומפתח קטן. חשש המלך שהמפתח יאבד ועשה לו סימן. כך ישראל עלולים להיאבד בין האומות, שיתף שמו בהם (ירושלמי תענית כ, ו). ישראל הם המפתח של רבש"ע ובעזרתם הוא נכנס לפלטרין, בלי ישראל הוא אינו יכול להתגלות בעולם. ועל זה שאל יהושע במפלת העי: "ומה תעשה לשמך הגדול" (יהושע ז, ט), לשם שהוא משותף בנו. וכמו שכתב הרמב"ן שיש בזה סוד, ששכינה בישראל היא צורך גבוה (שמות כט, מו), ואם חלילה נאבד מן העולם "כל כוונת הבריא בטלה" (דברים לב, כו). ולכן מבטיח

הקב"ה ליעקב "כי לגוי גדול אשימך שם", שהרי ההבטחה "ואעשך לגוי גדול" חייבת להתממש.

גם בדורנו ישנם הסבורים, שמדינת ישראל היא אפיזודה חולפת והיא לא תחזיק מעמד. החשש הזה קינן כלבבות כבר בתקופת מלחמת העולם, כשהגרמנים התקרבו לסיני ולארץ ישראל, ואפילו הבריטים שקלו לפנות את חייליהם מארץ ישראל. הרב הרצוג זצ"ל שהיה אז הרב הראשי, שהה באותם ימים בארה"ב, וכשהציעו לו להישאר שם, ענה: "תודיעו ללונדון את דעתי הברורה, שאין שום מקום לפחד, כי ניצחון הנאצים במזרח התיכון פירושו חורבן שלישי של הישוב בארצנו הקדושה, וחורבן שלישי לא יהיה" (שאול מייזליש, רבנות בסערת הימים עמ' 60).

כשחזר הרב לארץ פרסם כרוז ובו הכריז: "אני קובע בכל חומר האחריות המוטלת עלי בשעה זו, ומצהיר ברכים כי צר ואויב לא יבוא בשערי ארץ ישראל, מקובלים אנו שאחר שני החורבנות - חורבן שלישי לא יהיה, ואני אומר זאת מתוך אמונה שלמה" (שם).

וכן אמר הרב חרל"פ זצ"ל: "הדבר ברור כשמש בצהרים שחורבן שלישי לא יהיה, ומדינת ישראל שקמה לתחייה לא תמוט לעולם ועד" (מעניני הישועה, עמ' רכז).

בזמנו שאלתי את הרב נריה זצ"ל על מה הסתמכו הרבנים, וסיפר לי שאף הוא שאל את בנו של הרב הרצוג, ד"ר יעקב הרצוג, והוא סיפר לו שאף הוא שאל את אביו ואמר, שאביו הצביע על המדרש בפרשת השבוע: "ואני כאשר שכולתי שכלתי" (בראשית מג, יד) - כאשר שכלתי בבית ראשון אשכל בבית שני, ויותר לא אשכל עוד" (בראשית רבה צג, ג).

מו, ב ויאמר אלקים (לישראל) במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב. הגה אצל אברהם ויצחק לא מצאנו זה, רק ביעקב כאן, ובוניצא היינו מפני שהיה מוכן לצאת לחוצה לארץ לגור, לכן בא אליו התגלות אלקית בלילה, להראות שאף בלילה, בחשכת הגלות, שורה שכינה בישראל, כמו שאמרו: "גלו לבבל שכינה עמם" (מגילה כט, א). ולזה אברהם תיקן תפילת שחרית, ויצחק מנחה, ויעקב ערבית - והם איברים ופדרים שהם קרבים בין ביום ובין בלילה (ברכות פרק א משנה א). והנה אמרו ז"ל שאין והשכינה שורה בחו"ל רק למי שהיה רואה בארץ ישראל, כמו שאמרו על יחזקאל סוף מועד קטן (כה, א) - לכן סוף עבתה, כמו הקטרת איברים - שכבר נשחט וגורק ביום - נהג אף בלילה, כינה זה! ולזה אמר:

יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב (תהלים כ, ב), שנגלה אליו בלילה, ודו"ק. ומזה יצא לנו מוסר השכל, שכאשר ישראל אותים אל הקבלה הנאותה, והולכים בדרכי ולמודי אבותיהם, הישראלי הוא גוי איתן עתיק יומין, אשר נגלו אליו האלקים בהיות המקדש על מכונ, או שורה השכינה עמם גם בחוצה לארץ - גם "בלילה". אבל בזמן ששכחו ברית אבותיהם, ואינם הולכים בדרכיהם, אז כשהם בפני עצמם, הלא "אין שכינה שורה בחו"ל"! וגסתלקה שכינה מהם, ונתונים למשיסה ולבו, כי אינו חושב עצמו לגוי עתיק - "שכבר ראה", "והיה דבר ה' אליו", ודו"ק.

(12)
 מן המן

(13)
 1971
 1971

(7)

וכך כתב המלבי"ם על הפסוק "ופדויו ה' ישובון ובאו ציון ברינה ושמחת עולם על ראשם" (ישעיהו לו, י) "שיתראה על ראשם שמחה נצחית, שלא יהיה אחריו תוגה וגלות כלל, לא כמו שמחת בית שני שלא הייתה שמחת עולם". וכ"כ הרד"ק עה"פ "יחיינו מיומים, ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו" (הושע ו, ב): "זה המאמר הוא לעתיד. מיומים, משל לשתי גלויות - גלות מצרים ובבל, כיום השלישי, משל לגלות הזה, השלישי, נחיה לפניו, שלא נגלה עוד לעולם... שלא נחטא עוד".

טו. שלא יהיה חורבן שלישי

אכן נראה פשוט, דהקמת ממשלה יהודית בארץ, או מלחמת עמלק, אינם נחשבים כ"אתחלתא דגאולה" אא"כ יהיה באמת בבחינת "הוכיח טופס על תחילתם", שטופס להביא באמת לידי בנין ביהמ"ק, וא"כ יש לעיין, במה נרע אם הקמת המדינה שבשנת תש"ח סופה להביא לידי בנין ביהמ"ק, אולי יוכרחו להחזיר את כל הארץ חס וחלילה לממשלת אחרים, ואח"כ תוקם מדינה מחדש שתביא לידי בנין המקדש, וא"כ נמצא שהקמת המדינה הלוו דשנת תש"ח לא היתה בגדר אתחלתא דגאולה. ונראה וידועים דברי הרמב"ן בספר הגאולה, דב' התוכחות שבפ' בחוקותי ושכפ' כי תבוא מכוונות המה כנגד שני החורבנות, ושלא יהיה עוד חורבן שלישי. ובפשוטו נראה שלא ר"ל רק שלא יהי עוד פעם חורבן ביהמ"ק, אלא שאף לא יהיה עוד פעם חורבן המדינה. וכן מתבאר להדיא מדברי הרמב"ן בפ' עה"ת לט' בחוקותי (כ"ט), שהכריח שהתוכחה שבפ' כי תבוא קיימא אחורבן בית שני, שלא הזכיר שם המקדש וריח ניחוח כאשר הזכיר כאן (בס' בחוקותי), שלא היתה האש יורדת ואוכלת הקרבנות בבית שני, כמו שהעידו במס' יומא וכו'. הרי שהעיר הרמב"ן שבתוכחה

השני לא נזכר חורבן הבית בכלל, [מפני שאף בבנינו לא הי' כ"כ בתפארתו, ולא היו הקרבנות אז לריח ניחוח], אלא רק נזכר שמה חורבן המדינה, ונמצא לפי"ז שהבטחת התורה וכל הנביאים היתה, שרק יהיו שני חורבנות של המדינה, ולא תחרב המדינה עוד הפעם. חלילה. ואף שבר כוכבא הקיס ממשלה יהודית בארץ ואף עשה מטבעות [אשר זה א"א לעשות - עפ"י דין - אא"כ יש לו דין "ממשלה", ונ"מ בזה לענין פדיון מע"ש, וכן נ"מ בזה

להל' ריבית], ולבסוף נתבטלה ממשלתו, אין מזה סתירה להבטחת הנביאים [שלא יהיה עוד חורבן שלישי במדינה], שכבר פסקה ההיסטוריה על בר כוכבא שלא היתה ממשלתו בבחינת "ממשלה" באמת, אלא שניסה לעשות "מרד" נגד הרומים, ולא הצליח במרדו. משא"כ ממשלת מדינת ישראל שבזמננו, היא בודאי "ממשלה" המוכרת ע"י האו"ם, ודינה ככל שאר ממשלות שבעולם, וכן תפסו כל גדולי פוסקי זמננו, שיכולים לפדות מע"ש בא"י במטבעות המדינה, ודבר זה פשוט וברור כשמש בצהרים.